

BAKİ' MEZARLIĞINDA HZ. PEYGAMBER'DEN MESAJLAR

PROPHET MUHAMMAD'S MESSAGES AT THE CEMETERY OF JANNAT AL-BAQI

Doç.Dr. Kadir DEMİRCİ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Meşelik Kampüsü İlahiyat Fakültesi kadirdemirci68@gmail.com
Eskişehir/Türkiye

ÖZ

Hız. Peygamber'in ümmeti için verdiği mesajlar önemlidir. Bu mesajları daha önemli ve etkili hale getiren noktalardan biri mesajların hangi mekanlarda verildiğidir. Hele bu mekan Hız. Peygamber'in sık sık bulunduğu ve bugüne kadar varlığını sürdüren bir mekan ise orada verilen mesajlar daha bir önem arz edecek ve her Müslümanda bir merak duygusu uyandıracaktır. Bu çalışmada Hız. Peygamber'in sık sık bulunduğu tarihî bir mekan ve burada verdiği mesajlar konu edilmiştir. Bu tarihî mekan Mescid-i Nebi'nin hemen yanında bulunan Baki' Mezarlığıdır. Amaç hac ve umrede Müslümanlar tarafından ziyaret edilen bu mekanı kuru bir mezarlık ziyaretinden çıkartıp onların zihninde ve gönlünde daha kalıcı izler bırakan bir mekan olarak algılanmasını sağlamaktır. Bu ise ancak Baki' Mezarlığındaki Peygamber hatıralarını canlandırmakla gerçekleşecektir. Bu çalışmada Hız. Peygamber'in Baki' Mezarlığındaki çok sayıdaki hatıralarından bugün bize mesaj verebilecek olanlar seçilmiştir. Hız. Peygamber'in mesaj içerdiğini düşündüğümüz söz ve davranışları alt başlıklar halinde ele alınmıştır. Baki' Mezarlığında verilen mesajlar Hız. Peygamber'in başka zaman ve mekanlarda da dile getirdiği sözlerle desteklenmiştir. Ahiretin ilk durağı olarak tanımlayabileceğimiz mezarlıkta dile getirilen mesajlar Hız. Peygamber'in zihin dünyasında nelerin önemli olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Baki' mezarlığı, Hız. Peygamber, Mesajlar

ABSTRACT

Prophet Muhammad's messages to his ummah are undoubtedly important. However, the locations of these messages also further their importance and influence. More importantly, if such a location was frequented by Prophet Muhammad and continued its existence to this day, the messages originating from there would no doubt be of interest to every Muslim. The present study examines the messages Prophet Muhammad delivered at a historic site he frequently visited. This historic site is the Cemetery of Jannat Al-Baqi, which resides right next to Al-Masjid an-Nabawi. Muslims gather at the Cemetery of Jannat Al-Baqi during Hajj and Umrah as it were a normal cemetery visit. The study aims to change the perception of Muslims on the Cemetery of Jannat Al-Baqi to a place that leaves profound marks on their hearts and minds. This can only be achieved by reinvigorating the memories of the Prophet Muhammad at the Al-Baqi cemetery. The study selects memories that may be of interest us today among numerous memories of Prophet Mohammed at the cemetery. The study discusses the words and behaviors of Prophet Mohammed that is thought to relay a message. The messages given at the Al-Baqi cemetery are reinforced by the words uttered by Prophet Mohammed at other times and places. The messages given at the cemetery, which might be considered as the first stop before the afterlife, are important in that they demonstrate what is important in Prophet Mohammed's world of thought.

Keywords: Cemetery Of Jannat Al-Baqi, Prophet Muhammad, Messages

1. GİRİŞ

Hız. Muhammed, Allah'ın kitabını ve hikmeti, insanlara öğretmek ve onları çirkin vasıflardan tezkiye ederek güzel özelliklerle mücehhez kılmak amacıyla gönderilmiş bir peygamberdir. (Al-i İmran, 3/164) Allah Teala onu insanlara iyi ve güzel şeyleri yaptıkları takdirde ne gibi mükafatlara ve hayırlara nail olacaklarını haber vermek üzere bir müjdecisi; diğer taraftan da kötü ve çirkin şeyleri işleyenlere de ne gibi cezalar ve kötü sonuçlarla karşılaşacaklarını haber veren bir uyarıcı olarak göndermiştir. Hız. Peygamber de hem müjdeleyici hem de uyarıcı vasfını her daim yerine getirmiş, Allah'ın kullarını uyarmaktan, onları iyi ve güzele teşvik etmekten, kötü ve çirkin şeylerden sakındırmaktan geri kalmamış, bu görevini hemen hemen her vesile ile

zaman ve mekan ile sınırlandırmadan süreklilik içinde yerine getirmiştir. Böylece müjde ve uyarılardan oluşan peygamberi mesajlar cami gibi bir mekana hapsedilmemiş, hayatın içerisinde her yerde ve her vakitte insanlara ulaştırılmıştır. Bu durum onun Allah'ın kullarına olan merhametinin, yüklendiği görev bilincinin ve sorumluluğunun bir yansımasıdır.

Bu çalışmada Hz. Peygamber'in insanlara vermek istediği mesajları ne kadar önemseydiği ve insanlara mesaj vermekte bir kısıtlamaya gitmediğini ve her yerde gerekli olan uyarı ve öğütleri yaptığını gösteren bir örnek üzerinde duracağız ki o da Hz. Peygamber'in Baki' Mezarlığında verdiği mesajlardır. Çalışmada da ifade edileceği gibi Baki' Mezarlığı Hz. Peygamber'in sık sık bulunduğu bir mekandır. O, vefat eden sahabilerinin cenaze merasimi sebebiyle orada bulunduğu gibi cenaze merasimi dışında da vefat eden sahabilerini ziyaret maksadıyla çoğu zaman bulunduğu bir mekandır. Diğer taraftan Baki' Mezarlığı Hz. Peygamber'in evine yakın ve aynı zamanda ulaşmak istediği yere gitmek için kullandığı bir yol güzergahıdır. O, sık sık bulunduğu bu mekanda çeşitli vesilelerle sahabilerine mesajlar vermiştir. İşte bu çalışmanın amacı Hz. Peygamber'in mesajları ile o mesajın verildiği mekan arasındaki bütünlüğü sağlamak ve bugün Müslümanlar tarafından ziyaret edilen, hatıralarla dolu Baki' Mezarlığını sadece bir ziyaretgah olarak düşünmeyip, o tarihî mekanı orada verilen mesajlarla yâd ederek Hz. Peygamber'in öğütlerinden istifadeyi artırmaktır. Ayrıca Hz. Peygamber'in verdiği mesajları verilen yerinde bilgisiyle birlikte daha da etkili bir hale getirmektir.

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiğinde Mescidi ve evi inşa edilinceye kadar sahabisi olan Halid b. Zeyd Eba Eyyub el-Ensârî'nin (ö.49/669) evinde bir müddet misafir olarak kalmıştı. (İbn Hişam, Siret, II/22-24) O, hicretle birlikte hem Medineli Müslümanların hem de Mekke'den hicret etmiş olan muhacir Mekkeli Müslümanların meseleleri ile yakından ilgileniyordu. Onların bir arada huzur içerisinde yaşayabilmeleri için ne gerekiyorsa yapmaya çalışıyor, ihtiyaçlarını karşılıyordu. Çünkü Hz. Peygamber artık Medine'de bir toplum inşa ediyor, yeni bir nesil yetiştiriyordu. Bir toplumun inşası için gerekli olan şeyleri yerine getiriyordu. Bunun için öncelikle bir arada yaşamının gerektirdiği düzenlemeleri yaptı. İlk toplumsal mutabakat olarak değerlendirilen Medine Vesikasını oluşturdu. Ensar Muhacir arasında kardeşlik tesis etti. Böylece o toplum halinde yaşamının bütün gereklerini yerine getiriyor, bir arada yaşamının doğurduğu temel ihtiyaçları adım adım karşılamaya çalışıyordu. Karşılanması gereken ihtiyaçlardan biri de vefat eden Müslümanların defnedileceği bir mezarlık idi. Medine'de bir toplum inşa edecek olan Hz. Peygamber'in toplumun kimliğine uygun olacak şekilde düzenli, tertipli bir mezarlık oluşturmak istediği anlaşılıyordu. Bunun için bir araştırma yaptı. Sonunda mescidine yakın bir mesafede olan çeşitli türde dikenli ağaçların, çalılıkların olduğu bir alanı mezarlık yapmak üzere belirledi. (İbn Sa'd, 3/397; Hakim, 3/190)

Hz. Peygamber tarafından belirlenen bu alana Baki-i garkad deniliyordu. Baki' geniş alan anlamına gelmektedir. Garkad ise ağaçlı olan, çalılıkların olduğu alan demektir. Bu alan ilginç ağaçların, uzun, küçük, dikenli ağaçların, çalılıkların olduğu bir alan olduğu için böyle anılıyordu. Bu alan hicretin onuncu yılında da bu özelliğini koruduğu anlaşılan bu geniş alan dışarıdan gelen heyetlerin konakladıkları yer olarak da kullanılıyordu. Örneğin, Gâmid oğulları heyeti Müslüman olmak üzere Medine'ye geldiğinde uzun ağaçların olduğu bu Baki'-i garkad'da konaklamışlardı. (İbn Hişam, 231) Ayrıca baki' diye anılan ve Müslümanlar tarafından kullanılan başka alanlar, meydanlar da bulunmakta idi. Zamanla garkad kelimesi unutuldu ve geriye sadece Baki' kelimesi kaldı ve Medine'nin en tarihi mezarlığı artık bu isimle, Baki' ismiyle anılır oldu.

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin ikinci yılında Muhacirlerden ilk defa vefat eden Osman b. Maz'un'un defni için Baki'deki dikenli çalılıklar kesildi ve Osman b. Maz'un Baki' Mezarlığına defnedildi. Hz. Peygamber onun kabrinin başına iki taş koydu "Böylece kardeşimizin kabrini bulur, tanır ve ailemden ölenleri de buraya defnederim" dedi. (İbn Mace, Cenaiz, 42; Ebu Davud, Cenaiz, 57, 59) Hz. Peygamber Osman'ın kabri için "Bu kabir bizden ahirete ilk gidenimizdir" dedi ve o alanı Ravhâ diye isimlendirdi. Bundan sonra vefat eden muhacir nereye defnedilecek şeklindeki soruya Hz. Peygamber "Bizden önce ahirete göçen Osman'ın yanına" diye cevap verdi. (İbn Sa'd, 3/397; Hakim, 3/190) Ensar'dan ilk defa vefat eden Esad b. Zürrare de Baki mezarlığında ayrı bir bölüme defnedildi ve oraya da Sevda adı verildi. Böylece her kabilenin Baki' Mezarlığında ayrı bir yeri olmuş oldu. Burada Hz. Peygamber'in gelişigüzel bir mezarlık oluşturmadığı, düzene, tertibe ne kadar riayet ettiği, Ensar ve Muhacir'e ait yerleri belirlediği ve her birine ait özel bir isim verdiğini görüyoruz. İleride de düzgün kabirler yapma hususundaki hassasiyetinde görüleceği gibi mezarlık oluşturmadaki bu tavrı Hz. Peygamber'in her işini düzen, tertip ve estetik üzere yaptığını göstermektedir. Zira İslam dini hayata hakkaniyet, adalet, eşitlik gibi temel değerler getirdiği gibi ihsan kavramı içerisinde mütalaa edilebilecek düzen, tertip, güzellik, sağlamlık gibi prensipler getirmiştir. Hz. Peygamber bu değerleri, ilke ve prensipleri hassasiyetle uyguluyor, ashabına böyle olmaları hususunda öğütler veriyordu. Onun gözettiği en temel değerlerden biri de toplumun birlik ve beraberliği idi. Birlik ve

beraberlik de ancak toplumda yaşayan insanların birbirleri arasındaki sevgi ve saygının güçlü olmasına, ilişki bağlarının güçlü olmasına bağlı idi. Hz. Peygamber insanların arasında bağları güçlendirecek vazifeleri önemsiyor bunlardan asla taviz vermiyordu.

Hz. Peygamber vefat eden bir Müslümana karşı yapılacak görevleri önemsemiş ve bir Müslümanın cenazesine iştirak edilmesini kardeşlik hakkı olarak görmüştür. (Buhari, Cenaiz, 2) Çünkü acılarını ve sevinçlerini paylaşabilen fertler güçlü bir toplum oluşturabilirlerdi. Acı günlerinde bir araya gelen insanlar arasında kuvvetli bir bağ oluşurdu. Hz. Peygamber bunun için Müslümanın cenazesinde bulunmanın ve onun acısını paylaşmanın Allah katında da büyük ecre nail olduğunu haber verdi. Böylece o, hem cenaze namazının hem de cenazeyi defnetmenin ecir ve mükafatını müjdelemek suretiyle Müslümanları kardeşlerinin cenazesine katılmaları noktasında cesaretlendirdi. (ibn Mace, Cenaiz, 31; Buhari, Cenaiz, 58; Müslim, Cenaiz, 52) Diğer taraftan kardeşlerinin kabirlerini ziyaret etmelerini de istemiş, kabir ziyaretinin kişiye ölümü ve ahireti hatırlatacağını bildirmiştir. (Ebu Davud, Cenaiz, 75, 77) Gerçi bir müddet kabir ziyaretinden insanları men etmişti ama bunun geçici bir yasak olduğunu belirtmiş, kabir ziyareti konusundaki İslam'ın hassasiyetini Müslümanların iyice kavramalarını, bu konuda belli bir bilince ermelerini beklemiş, bu gaye hasıl olduktan sonra kabir ziyaretlerine izin vermişti. (Müslim, Edahi, 37; Tirmizi, Cenaiz, 60) Bu şekilde davranmakla Hz. Peygamber kabristanlığı sadece ölülerin gömüldüğü bir alan olarak değil aynı zamanda dirilerin hayatın anlamını unutmalarını engelleyecek, islamın en temel inancı olan ahiret inancını her daim diri ve güçlü tutmaya vesile olacak bir mekan olarak tasavvur edilmesini sağlamış oldu. Onun kabir ziyareti teşviki aynı zamanda dirilerin ölülerine karşı vefalı olmalarını sağlayacak ahlakî bir öğretiyi de hayata kazandırıyor. Hz. Peygamber'in bu öğretisinin etkisiyle her coğrafyadan Müslümanlar kabristanlıkları ziyaret eder, hem ölümü düşünür, ahiret günü ile bağlarını tazelerler hem de geçmişlerine karşı vefa duygularını yerine getirirler. Mezarlığın bu fonksiyonu yerine getirebilmesi için olsa gerek Hz. Peygamber Baki' Mezarlığının yeri konusunda da önce bir araştırma yapmış ve bunun neticesinde Mescidin yanında, hayatın içinde olan bu yeri kabristanlık olarak belirlemişti. Böylece Baki' Mezarlığı ziyaret edilebilen ve diriler için de fonksiyonunu yerine getirebilen bir mekan olmuş oldu.

Hz. Peygamber'in kendisi de Allah'ın emri ile Baki' Mezarlığında medfun bulunan Müslümanları sık sık ziyaret etmiş, ve Allah'tan onları bağışlamasını dilemiştir. Böylece Baki' Mezarlığı o tarihten itibaren günümüze kadar Medine'de vefat edenlerin defnedildiği bir mezarlık olmuş oldu. Tarih boyunca onbin civarında sahabeden sonra tabiinin ve tebe-i tabiinin önde gelen isimleri olmak üzere çok sayıda âlim bu mezarlıkta bulunmaktadır. O günden bugüne Medine'de vefat edenlerin defnedildiği bir mezarlık olarak varlığını sürdürmektedir. Hz. Peygamber'in annesi Amine'nin, süt annesi Halime'nin, halası Safiyye'nin, amcası Abbas'ın, Meymune ve Hatice dışında bütün eşlerinin, kızları Zeyneb, Rukiye, Ümmü Külsüm ve Fatıma'nın, oğlu İbrahim'in, torunu Hasan'ın kabirleri Baki' Mezarlığında. Bir rivayete göre diğer torunu Hüseyin'in başı da Baki' mezarlığında, annesi Fatıma'nın yanındadır. Hz. Peygamber'in sahabilerinden ve İslam'ın dördüncü halifesi olan ve hunharca öldürülerek şehit edilen Hz. Osman'ın, Sa'd b. Muaz'ın, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın, Ebu Said el-Hudri'nin, Ebu Hureyre'nin, Suveyb b. Sinan'ın, tabiinin büyüklerinden Nâfi'nin, Said b. Müseyyeb'in kabirleri de Baki' Mezarlığında.

Baki' Mezarlığı İslam tarihinin yüksek şahsiyetlerinin yattığı bir kabristandır. Hz. Peygamber'in Baki' Mezarlığını ziyaret etmesi oranın önemini daha da artırmıştır. Bu konumundan dolayı özellikle hac ve umre ibadeti için buraya gelen Müslümanlar mescid-i Nebi'nin hemen yanında bulunan bu mezarlığı ziyaret etmekten geri durmazlar. Sahabe ve tabiinden günümüze kadar gelen büyük âlim ve ârif şahsiyetleri yad ederler, onlarla gönül bağı kurar, muhabbetlerini artırır. Daha da önemlisi Baki' Mezarlığını ziyaret edenler Hz. Peygamber'in sık sık ziyaret ettiği, ayak bastığı, pek çok hatıraları bıraktığı bu yerde dolaşmak, Hz. Peygamber'le bir yakınlık kurmak, o günlere gitmek ve bunun vereceği manevî lezzeti ruhlarında yaşamak isterler.

Hz. Peygamber'in cenazeleri defin için Baki' Mezarlığında bulunması kadar, bu esnada verdiği mesajlar da oldukça önemlidir. Çünkü o müminleri irşad için her anı bir fırsat olarak görüyor ve değerlendiriyordu. Onun irşadı hayatın her alanında ve her anında kendini gösteriyordu. Öğüt ve nasihatler için belki de en uygun mekan mezarlık idi. Ahiret hayatının ilk durağı olan kabristanda bulunan müminlerin gönülleri de öğüt ve irşada en açık oldukları bir atmosfer idi. Hz. Peygamber gönüllere seslenecek bu kıymetli anı değerlendiriyor ve kısa öğütleriyle ashabını irşad ediyor, onların zihinlerinde kalıcı izler bırakıyordu. Bugün Baki' Mezarlığını ziyaret eden müminlerin yaşadıkları manevî hazzı biraz daha artırmak, Baki' Mezarlığını onların gözünde ve gönlünde daha canlı ve kalıcı bir hale getirmek amacıyla bir nebze de olsa Hz. Peygamber'in Baki' Mezarlığında yapmış olduğu ziyaretleri, iştirak ettiği cenaze definlerini ve bu esnada verdiği mesajları dile getirmek faydadan hali değildir. Baki' Mezarlığını ziyaret eden müminler Hz. Peygamber'in orada

yaptığı öğütleri de hatırladıklarında bu ziyaret onların gönüllerinde daha kalıcı izler bırakacaktır. Zira Hz. Peygamber'in verdiği mesajlar mekan bütünlüğü ile daha bir anlamlı ve etkili bir hale gelecektir. Hiç şüphesiz Hz. Peygamber'in Baki' Mezarlığında bulunuşu o kabristanın daha iyi hissedilmesine vesile olacağı gibi onun burada dile getirdiği öğütler de müminlerin bilinçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Bir yerin kıymeti hakkında yerin şerefi o yeri işgal eden, o yeri dolduran kişilerle kaimdir anlamında “Şerefu'l-mekan bil'l-mekin” denilmiştir. Önemli ve değerli şahsiyetler buldukları yerleri de önemli ve değerli yaparlar. Baki' Mezarlığı hem orada yatan sahabiler ve ondan sonra gelen büyük âlim ve ârif şahsiyetler sebebiyle ve hem de en önemlisi Hz. Peygamber'in sık sık ziyaret edip dua ettiği, vefat eden sahabilerinin cenaze definlerine bizzat iştirak ettiği ve çeşitli mesajlar verdiği bir mekan olması sebebiyle değerli bir tarihî mekan olma özelliği taşımaktadır. Bu tarihî öneminden dolayı bu çalışmanın konusu Hz. Peygamber'in sık sık ziyaret ettiği Baki' Mezarlığında ne gibi mesajlar verdiği sorusunun cevabını bulmak olacaktır. Bu düşünce ile Hz. Peygamber'in Baki' Mezarlığında bulunuşu sırasında dile getirdiği mesajlardan bazıları madde madde incelenecek ve bu mesajların önemine dikkat çekilecektir.

2.KAMU MALINA GÖZ DİKMEMEK

Sahabeden Ebu Râfi'nin anlattığına göre Hz. Peygamber bir gün akşam namazına giderken Baki' Mezarlığından geçer ve bu esnada üç defa “yazık sana yazık sana” der, Ebu Rafi' de Hz. Peygamber'in bu sözlerinin kendisi hakkında olduğunu zannederek duraklar. Ebu Rafi'nin durakladığını gören Hz. Peygamber “Bunları senin için değil şu kabirde yatan için söyledim. Zira zekat memuru olarak görevlendirdiğim bu şahıs, zekat mallarından bir elbiseyi zimmetine geçirdiğinden dolayı şimdi o elbise, o şahsın üzerinde ateşten bir zirha dönüşerek ona azap etmektedir” buyurmuştur. (Nesâî, İmâmet, 58)

Hz. Peygamber'in Baki' Mezarlığında dile getirdiği kamu malını koruma konusu onun üzerinde hassasiyetle durduğu konulardan biridir. Nitekim Hz. Peygamber'in kamu malına el sürmeme, ona göz dikmeme, kamuya ait malları zimmete geçirmeme hususunda çok sayıda öğüt ve uyarıları bulunmaktadır. O, kamu görevini üstlenenleri kamu malına karşı dikkatli olma hususunda uymayı ihmal etmezdi. Nitekim Yemen'e vali olarak atadığı Muaz b. Cebel'i de bu göreve gönderirken Medine'den henüz ayrılan Muaz'ın ardından adam göndererek onu çağırması ve kendisine “Benim iznim olmadan hiç bir şeyi üzerine geçirme, çünkü bu ihanet olur. Her kim ihanet ederse kıyamet günü kamuya ihanet ettiği o şey ile birlikte gelir” uyarısını yapmıştır. Hz. Peygamber genele hitaben yaptığı bir konuşmada da “Sizden her kimi bir görev ile görevlendirdiğimizde eğer o kişi bir işneyi hatta ondan daha kıymetsiz küçük bir şeyi dahi bizden gizler ve zimmetine geçirirse vazifesine ihanet etmiş olur ve bilsin ki haksız olarak aldığı o şeyi mahşer günü kendi elleriyle getirir” buyurmuştur. (Müslim, İmâre, 30) Hz. Peygamber'in bu uyarılarının etkisi ile olsa gerek bir gün ganimet malından ayakkabı bağı alan bir kişi bu yaptığını Hz. Peygamber'e itiraf edince, Hz. Peygamber; “İşte ateşten iki ayakkabı bağı” buyurarak yapılan haksız kazancın kötü sonucuna işaret etmiştir. (Buhari, Eymân ve Nüzur, 33; Müslim, İman, 183)

Hz. Peygamber'in bu sözleri Kur'an'ın şu ayeti ile uyum içerisinde ve hatta bu âyeti açıklar mahiyettedir: “Bir peygambere, emanete hıyanet etmek yaraşmaz. Kim emanete (devlet malına) hıyanet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir. Sonra herkese kazandığı tastamam verilir.” (Âl-i imran, 3/161) Kamu malı adı üstünde bütün insanların hakkının olduğu maldır. Herkesin hakkını taşıyan bir mal olduğu için kamu mallarına ‘el-emanât’ denilmiş ve bu emânetlerin onların hukukunu koruyacak ahlakî faziletlerle sahip ehil ve liyakatli insanlara verilmesi emredilmiştir. (Nisa, 4/58) İslam'da en çok sakındırılan günah kul hakkına yönelik günahlardır. Çünkü bir kişinin hakkını çiğnemenin günahından sadece tevbe ile kurtulmak mümkün değildir. Hakkı alınan kişi ile helalleşmek gerekmektedir. Kamu malına yönelik işlenen haksızlık ise bir değil çok sayıda insanın hakkını üzerine almak, onların vebalini yüklenmek demektir. Bu kadar çok sayıda insanla helalleşmek ise mümkün değildir. O nedenle kamu malını idare etme sorumluluğu gerçekten çok ağır olan bir vazifedir. İşte Hz. Peygamber bu denli büyük bir vebalden ümmetini kaçındırmak için Kur'an ayetiyle uyumlu bir şekilde insanları böyle bir gûnahtan kaçındırmıştır.

Özellikle bu uyarının Baki' Mezarlığında yatmakta olan bir şahıs üzerinden verilmesi, kamu malını zimmetine geçiren kişinin kabirdeki halinin haber verilmesi bu gûnahtan kaçındırmakta Hz. Peygamber'in ne denli hassas olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in özellikle kamu malı hususunda insanlarda bir farkındalık oluşturmak için böyle davrandığı söylenebilir. Çünkü insanın tek başına konulacağı kabir insan için ürkütücü bir yerdir. Hz. Peygamber'in her insanın eninde sonunda gideceği yer olan o kabirde böyle bir akıbetle karşılaşmamak için Allah'ın kendisine gösterdiği bir gaybî hakikatı ümmetine bildirmiştir. Özellikle bu uyarının Baki' Mezarlığında yatmakta olan bir şahıs üzerinden verilmesi, kamu malını zimmetine geçiren kişinin kabirdeki halinin haber verilmesi bu gûnahtan kaçındırmakta Hz. Peygamber'in ne denli hassas

olduğunu göstermektedir. Hayatın içinde olan kabirler, kabristanlıklar ve orada yaşananlardan haberdar olma şüphesiz insan üzerinde çok daha etkili olmaktadır. Bu nedenle Hz. Peygamber insanlardan sakındırmak istediği bazı şeyleri kabirlerde yaşanan olumsuzluklardan hareketle yapmıştır. Gıybet edenlerin, temizliğe, setr-i avrete dikkat etmeyenlerin durumlarını da yine kabirler üzerinden misaller vererek haber vermiştir.

3.HER İŞİ SAĞLAM YAPMAK

Hz. Peygamber'in Mısırlı eşi Mariye'den Medine'de bir oğlu olmuştu. (İbn Hişam, Siret, II/9) Hz. Peygamber oğluna atası İbrahim'in ismini koydu. (Ebu Davud, Cenaiz, 23, 24) İbrahim'in doğumunun yedinci gününde Hz. Peygamber akika kurbanı kesmiş, saçlarını traş ettirerek ağırlığınca sadaka vermiştir. (İbn Sa'd, Tabakat, I/112, 113) İbrahim'in sağlıklı büyümesi için o zamanın da adeti üzere Ümmü Seyf isminde bir süt anneye verilmişti. Hz. Peygamber zaman zaman oğlunun ziyaretine gider onu severdi. İbrahim on altı ya da on sekiz aylık iken aniden hastalanmıştı. Hastalandığını haber alan Hz. Peygamber sahabeti Abdurrahman b. Avf ile birlikte ziyaretine gitmişti. Ancak İbrahim'in hastalığı ağır idi. İbrahim bu hastalık nedeniyle hicretin onuncu yılında süt babası Ebu Seyf'in evinde vefat et (Buhari, Cenaiz, 43) Sahabi Enes'in anlattığına göre Hz. Peygamber oğlu İbrahim'in vefatına çok üzülmüştür. İbrahim babasının kucağında son nefeslerini verirken Hz. Peygamber'in gözlerinden yaşlar akmış ve bu durumun yanlış anlaşılması için "Hiç şüphesiz göz yaşarır, kalb hüznlenir ancak biz Rabbimizin razı olacağı söz söyler, başka bir kelam etmeyiz. Biz senin ayrılışın sebebiyle çok üzüldük ey İbrahim" demiştir. (Ebu Davud, Cenâiz, 23, 24; Müslim, Fedâil, 62) Ayrıca Hz. Peygamber döktüğü göz yaşlarının ancak bir merhamet olduğunu ifade etmiş ve merhamet etmeyene de merhamet olunmayacağını bildirmiş ve kendisinin sadece bağırıp çağırarak ölünün arkasından yas tutmalarını yasakladığını söylemiştir. Daha sonra vefat eden yakınların ahirette sevdiğilerine kavuşacaklarını ifade etmiştir. (Müslim, Fedail, 63) Hz. Peygamber süt emme yaşında vefat etmiş olan yavrusu İbrahim için "Muhakkak ki onun için cennette süt emzirecek biri vardır" buyurarak ona olan merhametini dile getirmiştir. (Buhari, Edeb, 109) Hz. Peygamber son bir defa oğlunu görmeden onu kefenlememelerini söylemiştir. Kefenledikten sonra son bir defa oğluna bakmış ve ona sarılarak göz yaş dökmüştür. (İbn Mace, Cenaiz, 13)

Bebek İbrahim Baki' Mezarlığına defnedilen ilk muhacir olan Osman b. Maz'un'un yanına defnedilmiştir. Defin işlemini Usame b. Zeyd ile Fadl b. Abbas gerçekleştirmiştir. Bir ahlak abidesi olan Hz. Peygamber o esnada dahi ahlâkî bir değerden ödün vermemekte, defin esnasında kabirde gördüğü bir boşluğu işaret ederek oranın düzeltilmesini istemekte ve "Allah'ın en fazla hoşnut olacağı şey kulun yaptığı işi sağlam bir şekilde yapmasıdır" demektedir. (Tabarani, Mucemu'l-Kebir, XXIV, 306) Hz. Peygamber'in kendisinin de yaptığı işi sağlam bir şekilde yaptığını Hz. Aişe haber vermiş ve "Rasulullah bir şey yaptığında onu sağlam yapardı" demiştir. (Müslim, Müsafirin, 18)

Hz. Peygamber defin gerçekleştikten sonra oğlunun kabrinin başına bir taş koymuş ve kabrin üzerine su dökmüştür. (İbn Sa'd, Tabakat, I/144) Ayrıca o gün güneş tutulması gerçekleşmiştir. Bu olaya şahit olan insanlar Peygamber'in oğlunun vefatıyla güneş tutulması arasında bir ilişki kurmuşlardı. Bu söylentilerden haberdar olan Hz. Peygamber "Güneş bir kimsenin ölmesi üzerine tutulmaz" buyurarak insanların dile getirdikleri yanlışlıkları düzeltmiştir. (Buhari, Küsuf, 1; Buhari, Vudu, 37) Ayrıca güneş tutulması sebebiyle namaz kıldırması ve hutbe irad etmiştir.

Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in vefatı sebebiyle söyledikleri, ortaya koyduğu tavır ve davranışları pek çok mesajlar içermektedir. Ancak onun özellikle Baki Mezarlığında oğlunun defni esnasında verdiği mesaj oldukça dikkat çekicidir. Zira Hz. Peygamber'in o acılı halinde dahi dile getirdiği konunun ne denli önemli bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber oğlunun defni ile meşgul olanların bu esnada yaptıkları işi eksik yapmalarına dikkat çekmiş, bıraktıkları boşluğu doldurmaların tembihlemiş ve 'Allah kullarının işlerini tastamam bir şekilde sağlam bir şekilde yapmaları sever' buyurmuşlardır.

Hz. Aişe'nin haber verdiğine göre Hz. Peygamber de bir iş yapacağı zaman o işi muhkem, sağlam bir şekilde yapmaya özen göstermektedir. Hz. Peygamber bu tavrıyla aslında islam inancının, Allah'ı sevmenin, ona gönül vermenin ne anlama geldiği, bu inancın hayatta nasıl bir karşılığı bulunması gerektiğine dair bir açıklama yapmış olmaktadır. Nitekim müslümanın inancının hayatın her alanına, her noktasına yansımaları gerektiğini biz Hz. Peygamber'in bu mesajlarından öğreniyoruz. Örneğin o, Allah'ın her şeyi ihsan üzere yarattığını ve ihsanı, güzelliği her şeye yazdığını bildirmekte ve bizden her işimizi bu duygu ile güzellik ve sağlamlık duygusu ile yapmamızı öğütlemektedir. Çünkü Allah yarattığı her şeyi en güzel şekilde yaratmıştır. (Secde, /7) Yine Allah kullarına ihsanı, güzel davranmayı ve güzel işler yapmayı emretmiştir. (Nahl, 16/90) Hz. Peygamber de bu ayetlerden hareketle insanlara işlerini en güzel şekilde yapmalarını ahlaki bir esas olarak öğütlemiş ve hatta bu ahlaki ilkedden savaşa öldürme ve hayvan boğazlama esnasında

dahi taviz vermemelerini istemiştir. (Tirmizi, Diyat, 14) Çünkü cahiliye döneminde müşrikler işlerini çirkin bir şekilde yapıyorlardı. Kestikleri hayvanları güzel kesmiyor, etlerini zayi ettikleri gibi çevreye de zarar veriyorlardı. Aynı şekilde savaşta öldürdükleri insanları da vahşice öldürüyor, hatta ölümler üzerinde müslümanlar için işkenceleri yapmaktan geri durmuyorlardı. (Ebu Davud, Cihad, 82)

İşleri eksiksiz, sağlam ve güzel bir şekilde yapma insanın hayatına çok büyük zenginlik getirecek, insanın hayatını olumlu yönde değiştirecek çok önemli ahlaki bir ilkedir. İbadet hayatımızdan, bireysel işlerimize kadar, günlük işlerimizden mesleki vazifelerimize kadar hayat içerisinde yaptığımız her işi Hz. Peygamber'in öğütlediği gibi eksiksiz, sağlam ve güzel bir şekilde yapmak müslümanın yaşadığı hayatın kalitesini yükseltecek, onu medeniyet seviyesine çıkartacak önemde bir esastır. Hz. Peygamber'in aynı zamanda yerine getirmesi sebebiyle sünneti olan bu hususun bütün müslümanlar tarafından bir ahlak esası olarak benimsenmesi ve işlere yansması gerçekten hayatta büyük bir sıçrama meydana getirecek hatta bir devrim oluşturacak mahiyettedir. Bugün ne yazık ki işlerimizde Hz. Peygamber'in bu sünnetini icra etme özelliğini yeterince fark etmiş durumda değiliz. Toplumda mesleğini yaptığı işi sevmeyen, yaptığını özensiz, baştan savma yapan insanların sayısı gittikçe artmaktadır. Yapılan işlerde güzellik, estetik duygusu yok olmakta, yapılan işlerde bir an önce sonuç alma, işi bitirme ve kazanç elde etme fikri hayata hakim olmaktadır. Sığlığı hayata yerleştiren bu durum uzun vadede toplumu felakete götüren bir husustur. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in sünnetine uymanın faziletinden söz edenlerin de daha ziyade kılık kıyafet ve şekli şeyler, bireysel bir takım nafîle ibadetler üzerinde durdukları görülmektedir. Oysa toplum olarak Hz. Peygamber'in tıpkı Medine'yi inşa ettiği toplumumuzu, hayatımızı inşa edecek sünnetlerine şiddetle ihtiyacımız bulunmaktadır. Toplum olarak ihtiyaç duyduğumuz bu sünnetlerin başında bir işi sağlam ve güzel yapmak gelmektedir. Yeni nesillerimiz ilk eğitimden itibaren bu şuurla zengin bir gönülle, güzellik ve estetik duygusuyla bir işi sağlam yapmanın hem bireye hem de topluma vereceği faydanın bilinciyle yetişmelidir. Hz. Peygamber'in oğlunun cenazesinde iken bu mesajı vermesi, bunu söylemekten geri durmaması bu konunun ne denli önemli olduğunu göstermesi bakımından herhalde yeterlidir.

4.MÜMİNLERE AF DİLEME

Hz. Peygamber ölümü hatırlamak amacıyla sık sık kabir ziyaretinde bulunduğu gibi ümmetine de kabir ziyaretinde bulunmayı tavsiye etmiştir. (Müslim, Cenâiz, 108) Hz. Aişe'nin anlattığına göre Hz. Peygamber kendisi ile birlikte kaldığı gecenin sonunda sürekli Baki' Mezarlığı'na giderdi. (İbn Hanbel, VI/180) Bir gece Baki' Mezarlığı ziyaretinden döndüğünde Hz. Aişe kendisine kabir ziyareti yaptıklarında ne okuyacaklarını sordu. Hz. Peygamber de şöyle söylersiniz dedi: "Ey müminler topluluğu! Allah'ın selamı üzerinize olsun. Biz de Allah'ın izni ile size kavuşacağız. Allah'tan bizim ve sizin için bağışlama ve afiyet dilerim. (Müslim, Cenâiz, 104)

Hz. Peygamber sık sık Baki' Mezarlığına gitmesinin sebebini sahabisi Müveyhibe'ye anlatır. Müveyhibe'nin anlattığına göre bir gün Hz. Peygamber kendisini alır ve birlikte Baki' Mezarlığına giderler. Hz. Peygamber mezarlıkta bulunan Müslümanlar için Allah'tan bağışlama diler ve Müveyhibe'ye Baki' Mezarlığında bulunan Müslümanlar için bağışlama dilemekle emrolunduğunu söyler. Ayrıca Hz. Peygamber bu birlikteliğinde Müveyhibe'ye Allah'a kavuşmayı çok arzu ettiğini dile getirir. Yine Müveyhibe'nin haber verdiğine göre Allah Hz. Peygamber'den bir tercihte bulunmasını istemiştir. Bu tercih, dünya hazinelerinin anahtarının verilmesi ve dünyada uzun müddet kalma ile kendine kavuşma ve cennet arasında gerçekleşecektir. Bunu duyan Müveyhibe Hz. Peygamber'e dünya hazinelerini ve dünyada kalmayı tercih etseydiniz diye arzusunu dile getirince Hz. Peygamber Rabbe kavuşmayı ve cenneti tercih ettiğini bildirmiştir. Sonra Hz. Peygamber karanlık geceler gibi art arda fitnelerin yaklaşmakta olduğunu söylemiş ve sonra gelen fitnenin bir öncekinden daha şiddetli olacağını haber vermiştir. Müveyhibe o geceye dair bu paylaşımlarından sonra Hz. Peygamber'in ertesi günü rahatsızlandığını ve bu rahatsızlık sebebiyle bir hafta kadar sonra da vefat ettiğini dile getirmiştir. (Darimî, Mukaddime, 14) Hz. Peygamber'in Baki' Mezarlığında yatan Müslümanlar için bağışlama duasında bulunmakla emrolunduğu başka hadislerde de ifade edilmiştir. Örneğin Hz. Peygamber, "Ben Baki' ehline istiğfarda bulunmakla emrolundum" buyurmuştur. (Hakim, 3/55)

Hz. Peygamber'e müminlere bağışlamada bulunma emri Kur'an-ı Kerim'de de yer almaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Bil ki Allah'dan başka ilah yoktur. Kendi günahın için, erkek kadın müminler için Allah'dan af dile. Ne yapacağınızı ve yerinizin neresi olacağınızı Allah bilir." (Muhammed, 47/19) Bu âyet-i kerimede kadın erkek bütün müminler ifade edilmiş hayatta olanlar ve vefat edenler şeklinde herhangi bir kayıt konulmamıştır. Hz. Peygamber de hem hayatta olan hem de vefat eden müminlere Allah'tan af dilemiştir. Müminler için af dilemek sadece Hz. Peygamber'e mahsus bir vazife değildir. Hz. Peygamber'in bu örneğinde bir ümmet şuru içerisinde müminlerin birbirlerine dua etmeleri gerektiğine dair bir mesaj verildiği açıkça görülmektedir. Bu duada en önemli unsur ise müminlerin günahlarının bağışlanması

talebidir. Nitekim başka bir âyette açık bir şekilde sonra gelen nesillerin kendilerinden önce ahirete göç etmiş olan mümin kardeşleri için Allah'dan bağışlama istemeleri gerektiğine işaret edilmiştir. (Haşr, 59/10)

Ayrıca son nazil olan sûrelerden biri olan Nasr sûresinde de Allah Teala Peygamberine hitaben istiğfarda bulunmasını emretmektedir. Hz. Peygamber Kur'an'da kendisine emredilen şeyleri uygulamaya geçirmekte ve ümmetine de bir örneklilik ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yine büyük bir aidiyet duygusu içerisinde inananlar topluluğu olarak, bir ümmet şuuruyla daha önce vefat etmiş olan müminler için Allah'dan bağışlama dilemek Hz. Peygamber'in de örnekliliği ile sabit olmuş Kur'anî bir ahlak olarak karşımızda durmaktadır. Hz. Peygamber sık sık ziyaret ettiği Baki' Mezarlığında bu görevini yerine getirmekle birlikte aynı zamanda ahirete göç etmiş müminlere karşı nasıl bir vefa duygusu içerisinde olmak gerektiği konusunda ümmetine önemli bir mesaj vermektedir.

5.KABİRDE YAŞANANLAR

Hz. Peygamber vefat eden bir Müslümanın cenazesine katılır. Defin için gittikleri Baki' Mezarlığında henüz mezarın kazı işlemi bitmemiştir. Hz. Peygamber kabrin başında oturup beklemeye başlar. Herkes sanki başlarının üzerinde bir kuş varmışçasına bir sessizlik içerisinde onun bir şeyler söylemesini beklemektedir. Hz. Peygamber elinde bir çubuk ile yere bir takım çizgiler çizmektedir. Sonra başını kaldırır ve insanlara kabir azabından Allah'a sığınır buyurur. Sonra kabre konan kişinin yaşadıklarını anlatmaya başlar: Kişi kabre konulduğunda iki melek gelir ve kendisine Rabbin kim? diye sorarlar. O kişi Rabbin Allah'tır der. Sonra melekler: Dinin ne? diye sorarlar. Kabirde ki kişi 'dinim İslam'dır der. Sonra melekler Peygamber'i kast ederek 'içinizden görevlendirilen bu kişi kimdir? diye sorarlar. Kabirdeki kişi 'O Allah'ın Rasulü'dür' der. Sonra melekler sen bunu nereden öğrendin? derler. Kabirdeki kişi 'Ben Allah'ın kitabını okudum, ona inandım ve onu tasdik ettim' karşılığını verir. İşte bu durum "Allah inananları dünya hayatında ve ahirette sabit tutar" ayetinin adeta bir tecellisidir. Bunun üzerine gökten bir ses gelir 'kulum doğru söyledi, ona cennetten bir yer hazırlayın, onun için cennete bir kapı açın ve ona cennet elbisesi giydirin' der. Hemen arkasından o kula cennetin esintisi ve hoş kokusu gelmeye başlar ve daha kabrinde iken ufku gözünün alabildiğince açılıp genişler. Kafirin ruhu bedeninden ayrıldığında da ona iki melek gelir. Kabirde onun yanına oturarak 'Rabbin kim? diye sorarlar. O şahıs 'Ah! Ah! bilmiyorum der. Sonra melekler o kafir kişiye 'dinin ne? diye sorarlar. Kafir kişi, 'Ah! Ah! Bilmiyorum' der. Sonra melekler ona 'İçinizden görevlendirilen bu şahıs kimdir' diye sorduklarında o kafir kişi 'Ah Ah! Bilmiyorum' diye cevap verir. Bunun üzerine gökten seslenilir: 'Ona cehennemden bir yer hazırlayın. Cehennem elbiselerinden bir elbise giydirin ve onun için cehenneme bir kapı açın'. O sırada cehennemin sıcaklığı yakıcı havası kendisine gelmeye başlar. Böylece kabri, kendisine öyle bir daraltılır ki kafir kişinin kaburga kemikleri birbirine girer. (Ebu Davud, Sünnet, 23, 24)

Hz. Peygamber Baki' Mezarlığında vefat eden kişinin defin esnasında insanların inanç durumlarına göre kabir hayatında neler yaşayacaklarını haber vermiştir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber' in görevlerinden biri de Kur'an'ı öğretmek ve beyan etmektir. (Ali İmran, 3/164; Nahl, 44) Kur'an-ı Kerim'de kabir hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgiler olmamakla birlikte insanların inanç durumlarına göre ölüm hallerinin aynı olmayacakları ifade edilmiştir. Örneğin iman edenlerle iyi işler yapanların, inkar edenlerle ölüm esnasında aynı konumda olmayacakları haber verilmiştir. (Casiye, 45/21) Yine iman edip istikamet üzerine bir hayat yaşayanların ölecekleri vakit üzerlerine meleklerin ineceği ve bu kişileri cennetle müjdeleyecekleri bildirilmiştir. (Fussilet, 41/30) Peygamberleri savunmak için şehrin öbür tarafından gelip inkar edenlere karşı çıkan mümin kişinin öldürülmesi ile birlikte cennete girdiği ve kendisine ikramlar yapıldığı ve bu kişinin öldükten hemen sonra Allah'ın bağışlamasına nail olduğu ifade edilmektedir. (Yasin, 36/26, 27)

Hz. Peygamber de işte bu Kur'an ayetlerinde genel olarak söz edilen ölüm sonrası durum hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu nedenle kabir hayatında olumsuz bir durumla karşılaşmaması için şimdiden kabir hayatına hazırlık mahiyetinde bir bilince sahip olmak düşüncesi ile Hz. Peygamber müminlerden kabir azabından Allah'a sığınmalarını istemiştir. (Müslim, Kûsuf, 8; Nesâî, Kûsuf, 12; Dârimî, Salat, 187; ibn Hanbel, III/295, 296; Abdurrezzak, III/584) Hz. Peygamber'in kendisi de dualarında sık sık kabir azabından Allah'a sığınmıştır. (Buhari, Cenâiz, 87)

Hz. Peygamber cenaze namazı kıldıracağı kişinin ardından 'onu kabir imtihanından koru cehennem ateşinden koru' diye dua etmiştir. (Müslim, Cenâiz, 86) Ebu Seleme vefat ettiğinde kabrini genişletmesi için Allah'a dua etmiştir. (Müslim, Cenâiz, 7) Yine bir hadislerinde "Bana kabirlerde imtihana tabi tutulacağınız vahyoldu dedikten sonra biri mümin diğeri kafir iki kişiye kendisinin peygamberliğinin sorulacağını haber vermiştir. (Buhari, ilim 24) Hz. Peygamber insan öldüğü zaman sabah akşam kendisine gideceği yerin gösterileceğini haber vermektedir. Kişinin gideceği yer cennet ise cennet gösterilecek, gideceği yer

cehennem ise cehennem gösterilecek ve kıyamet günü Allah seni buraya koyacak denilecektir. (Buhari, Cenâiz 89) İşte kabir huzuru ya da kabir azabı bu olsa gerektir. Hz. Peygamber de bir vefat eden bir müminin defni için buldukları Baki' Mezarlığında orada bulunan müminlere ahiretin ilk durağı olan kabir hayatının nasıl bir hayat olacağına dair işaretler vermiş ve insanın dünyadaki yaptıklarının sonuçlarını görmeye başlayacağı bir hayatın başladığını bildirmiş, gayb perdelerinin kaldırıldığını haber vermiştir. Onun bu mesajı özellikle bulunulan mekan itibari ile de müminlere büyük tesir edecek bir mahiyet arz etmektedir. Hz. Peygamber insanların buldukları ortamı dikkate almakta ve o ortamla bütünlük arz edecek şekilde mesajlar vermektedir.

6.İNSAN TOPRAKTAN GELDİ TOPRAĞA DÖNECEK

Hicretin dokuzuncu yılında Hz. Peygamber'in kızı, Hz. Osman'ın da eşi olan Ümmü Külsüm vefat etti. Peygamber Efendimiz'in halası Safiyye, Esmâ binti Üveys ve Ümmü Atiyye ve Ensar'dan bazı kadınlar Ümmü Külsüm'ü yıkadılar. Hz. Peygamber onu nasıl yıkamaları ve kefenlemeleri gerektiği hususunda onlara bilgi vermişti. (Hakim, IV/48) Bu bilgiler bir kadının nasıl yıkanacağına dair bilgilerin sonraki nesillere aktarılmasına da vesile oldu. Baki' Mezarlığına defin için geldiklerinde Ümmü Külsüm'ü kabre Hz. Ali, Usame ve Fadl indirdi. (Buhari, Cenâiz, 32) Hz. Peygamber kabrin başında "Herkesin topraktan geldiğini, tekrar toprağa döneceğini ve yeniden topraktan diriltileceğini söyledi". Daha sonra kabrin düzgün yapılması talimatını verdi. Bunun ölüye değil de yaşayan kişiler için faydası olacağını ifade etti. (Müsned, V, 254)

Hz. Peygamber'in kızı Ümmü Külsüm'ün kabri başında söylediği bu söz Kur'an'da ifade edilen bir ayetle aynı anlama gelmektedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Sizi topraktan yarattık. Oraya döndürüleceksiniz. Tekrar oradan çıkartılacaksınız" (Taha, 20/55) Hz. Peygamber'in bu söylediklerinde defin esnasında neleri hatırlamamız gerektiği hususunda bir mesaj bulunmaktadır. Hz. Peygamber diğer Müslümanların da duyacağı şekilde bu sözleri söylemiş ve onların bu sözde dile getirilen en temel hakikatleri hatırlamaları ve onun üzerine düşünmelerini adeta işaret etmiştir. İnsanın aslı topraktır. Bu söz ile Hz. Adem'in topraktan yaratılışına işaret edilmiştir. Sonra insan bu dünya hayatında belli bir süre kaldıktan sonra geldiği o asla, toprağa tekrar dönecektir. Bedeni toprakla karışacaktır. Fakat daha sonra kendisine verilen nimetlerin sorulması ve şükür ya da küfür üzere bir hayat yaşamasının karşılığının verilmesi için tekrar topraktan diriltilecektir. Hz. Peygamber'in bu tavrından anlaşılmaktadır ki bir mümin mezarlıkta sadece vefat etmiş kardeşini defin işlemi ile meşgul olmamalı aynı zamanda orada bulunmanın gerektirdiği bilince sahip olarak hayatın en temel gerçeği ölümü, dünya hayatının geçiciliğini ve yeniden dirilişi hatırlayarak ruhunu dünyanın zevklerinden kurtarmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber "Dünya lezzetlerinin kökünü kazıyan ölümü çokça hatırlayın" buyurmuştur. (Nesâi, Cenâiz, 3)

Hz. Peygamber kızı Ümmü Külsüm'ü defnettikten sonra onun vefatına çokça üzülen eşi Hz. Osman'ı da teselli etti. Zira Hz. Osman'ın daha önce de diğer eşi Rukiye vefat etmişti. Hz. Peygamber kızı Rukiye'nin vefatı üzerine Osman'ı diğer kızı Ümmü Külsüm ile aldığı vahiy üzerine evlendirmişti. (Hakim, IV/49; Belâzürî, I, 401) Hz. Osman çok üzgündü. Çünkü hem eşini kaybetmiş ve hem de artık Hz. Peygamber'le olan sıhriyet bağı kalmamıştı. Fakat Hz. Peygamber boşamanın hısımlığı kaldıracağını ama ölümün akrabalık bağlarını kesmeyeceğini söyleyerek Hz. Osman'a yakınlığını dile getirmiş ve böylece onun acısını bir nebze de olsa hafifletmiştir.

7. ÖLÇÜLÜ BİR ŞEKİLDE AĞIT YAKMANIN MEŞRUIYYETİ

Ensar'ın önde gelenlerinden olan Sa'd b. Muaz Hendek savaşında ağır bir şekilde yaralanmıştı. Savaşta aldığı yaranın iyileşmemesi sebebiyle genç yaşta hayatını kaybetti. (Buhari, Salat, 77) Hz. Peygamber onun namazını kıldırdı. Cenazesinde annesi Kebşe oğlu için ağıt yakıyordu. Hz. Peygamber birçok ağıtların yalan ile dolu olduğunu ancak Sa'd'ın annesinin söylediklerinin doğru olduğunu dile getirdi. Hasan b. Sabit de Sa'd için bir mersiye kaleme aldı. (ibn Hişam, III, 282-283)

Dünyadaki en büyük acı bir insanın en sevdiği kişiyi kaybetmesidir. Yakınlarının ölümü sebebiyle insan tarifi imkansız bir acı yaşar. İnsan yaşadığı bu acıyı ancak bir takım sözler, hareketler ve merasimlerle dış vurur. Hemen hemen her kültürde ölümün ardından yaşanan acıyı ifade eden ağıtlar, törenler, yapılmıştır. İnsanoğlu bu hususta acının da etkisi ile çoğu zaman ölçüyü kaybetmiş, aşırılığa kaymıştır. Cahiliye döneminde de yakınlarını kaybedenler onların arkasından aşırı tepkiler veriyor, insanın ölüm gerçeğine saygısızlık içeren davranışlar sergiliyorlardı. Bu aşırılık ve sapma artık insanî boyuttan iyice uzaklaşmış tamamen bir mesleğe ve kazanca dönüşmüştü. Toplumda cenaze merasiminde ağıt yakanlar, ağlayanlar dövünenler, çığlık atanlar, mersiyeler söyleyenler olmak üzere çeşitli şekillerde gruplar, meslekler oluşmuştu. (Uludağ, 1998:I/470-472) Hz. Peygamber bu gibi tepki ve davranışları yasakladı. Onun bu

Yasağından bu tepkilerin neler olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ölen kişinin arkasından yas tutarak elleriyle yanaklarını döven, yakalarını yırtan ve cahiliye adeti olarak bağırıp feryat eden kimse bizden değildir.” (Buhari, Cenâiz, 3) Ancak Ümmü Atıyye, Ümmü Süleym gibi bazı kadınların ağıt yakma konusunda Rasulullah’a verdikleri biata uymadıkları ifade edilmiştir. (Buhari, Ahkam, 49; Müslim, Cenâiz, 31)

Sa’d b. Muaz’ın annesinin, oğlunun arkasından yaktıkları ağıt Rasulullah tarafından onaylanmış, bir tepki ile karşılanmamıştır. Muhtemeldir ki ağıt yakmayı devam ettirmede adı geçen kadınlar da cahiliye döneminde olduğu gibi değil de doğru bir içerikte ağıt yakmaya devam ettikleri için Hz. Peygamber de bunda bir beis görmemiştir. Hz. Peygamber oğlu İbrahim’in vefatı sebebiyle üzülmüş ve göz yaşı dökmüştür. Gözün yaşaracağını, kalbin de üzüleceğini, bunun tabii olduğunu ancak Allah’ın razı olmayacağı herhangi bir söz sarfetmeyeceğini dile getirmiştir. Bütün bunlardan anlaşılabilir ki Hz. Peygamber ölüm karşısında tabii olan tepkiyi değil de tabinin dışında aşırılık içeren tepki ve davranışları yasaklamıştır. Dolayısıyla insanın yüksek sesle olmamak ve de yalan sözler içermemek şartıyla yakınının kaybına karşı hüznünü ve muhabbetini ifade eden cümlelerle ağıt yakmasında bir beis olmadığı Hz. Peygamber’in davranışından anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber cahiliye adeti gibi bağırıp feryat etmeyi yasaklamıştır. (Buhari, Cenâiz, 35)

Dinin getirdiği ölçü aşırılığa gitmek, tabii ve normal olanın sınırlarını aşmaktır. Bu nedenle Allah Teâlâ “Dinde aşırılığa gitmeyin” buyurmuştur. (Nisa, 4/171) Yasaklanan ağıt cahiliye döneminde olduğu gibi yaka paça yırtarak, dövünerek, ellerle yüzlere vurarak, kendini yerden yere atarak ağıtlar söylemek, feryatlar etmektir. Bu tür bir aşırılığa gidilmediği takdirde ağıtın Hz. Peygamber tarafından kabul edildiği Sa’d’ın annesi örneğinde görülmektedir. Bu da bize dinin emir ve yasaklarını doğru bir biçimde anlamamız gerektiğini göstermektedir. Din insan tabiatına uygun olan bir şeyi yasaklamaz. Ancak aşırı olan, isyanı içeren şeylere bir yasak getirir.

Hiç şüphesiz insan kul olduğu bilincini her zaman hatırında tutmalı, Allah’a karşı sorumluluklarından yüz çevirmemelidir. Yakınlarının kaybı insanın dünya hayatında yaşadığı büyük bir acıdır. Ancak Allah Teala bu gibi imtihanlar karşısında “Allah’dan geldik ve ona döneceğiz” inancını tazeleyerek metanetini koruyanları hesapsız bir mükafatla ödüllendireceğini müjdelemektedir. (Bakara, 2/155, 156) Diğer taraftan insan yaşadığı acılar karşısında bir beşer olması hasebiyle meşru ölçülerde tepkiler de verebilir. Nitekim insanın bu doğallığını Hz. Peygamber en güzel şekilde ifade etmiş ve “Göz yaşarır, kalp hüznülenir” buyurmuşlardır. Sahabeyi kiram da ölüm acısı karşısında benzer şekillerde ölçülü tepkiler vermişlerdir. Örneğin Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber’in vefatı üzerine “Ah! Nebi. Ah! Vah! Benim can ciğer dostum, kardeşim” şeklinde tepki vererek ağlamıştır. (Buhari, Cenâiz, 32) Benzer şekilde Hz. Fatıma babasının vefatı sebebiyle “Vah! Benim babacığım” diyerek göz yaş dökmüştür. (Müsned, VI, 31)

8. HZ. PEYGAMBER’İN RAHMETİ VE VEFASI

HZ. Peygamber’in mescidinin temizliği ile ilgilenen Ümmü Mihcen adında siyâhî bir kadın vardı. Bu kadın hastalandı ve artık mescide gelemez oldu. Hz. Peygamber onu ashabına sordu. Hasta olduğunu söylediler. Hz. Peygamber vefat ettiği takdirde kendisine haber verilmesini istedi. Ümmü Mihcen bir gece vefat etti. Sahabiler onu Medine’ye getirdiler. Hz. Peygamber’e haber vermek istediler ancak onun uyuduğunu öğrenince rahatsız etmek istemediler ve kadının namazını kılıp Baki’ Mezarlığına defnettiler. Ertesi gün Ümmü Mihcen’in vefat ettiği Hz. Peygamber’e haber verildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kendisine haber verilmemesinden dolayı kızdı ve “Bana haber vermeniz gerekmez miydi? Bana hemen onun kabrini gösterin” buyurdular. Kadının Baki’deki kabrini gösterdiler. Hz. Peygamber kadının kabrinin başında tekbir getirdi ashab da arkasında ona uydu sonra dua etti ve sonrasında şöyle buyurdu: “Bu kabirler sahipleri için karanlıklarla doludur. Allah benim onlara dua etmem sebebiyle onların kabirlerini nura gark eder.” (Müslim, Cenâiz, 71; Beyhakî, Sünenu’l-Kubra, IV/78)

Yine bir gün Hz. Peygamber Baki’ Mezarlığında buldukları bir sırada yeni kapatılmış bir kabir gördü ve hemen sordu “Bu kimdir?” Ashab, o kişinin azatlı bir köle olduğunu öğle vakti vefat ettiğini ve siz uykuda olduğunuz için rahatsızlık vermemek için size haber vermedik” dediler. Hz. Peygamber kabrin başında ashabıyla o kişinin cenaze namazını kıldı ve sonra şöyle buyurdu: “Ben aranızda bulunduğum müddetçe sizden biri vefat ettiğinde onu defnetmeyin ta ki ben onun namazını kılıp dua etmem için bana haber verin. Zira benim namazım onun için rahmettir” (Nesâî, Cenâiz, 94; ibn Mâce, Cenâiz, 32)

HZ. Peygamber’in vefa örneklerinden biri de Habeş kralı Necaşi vefat ettiğinde onun gıyabında Baki’ Mezarlığında cenaze namazını kılmasıdır. Hz. Peygamber ashabına Necaşi’nin vefat ettiği haberini verir. Ashabını Baki’ Mezarlığında toplar, saf tutarlar, Hz. Peygamber kibleye dönerek tekbir alır ve böylece cenaze namazını kıldırır. (Buḥârî, Cenâiz, 64)

Allah Teâlâ Hz. Peygamber hakkında “Biz seni alemlere rahmet olarak gönderdik” buyurmaktadır. (Enbiya, 21/107) Bu Hz. Peygamber’e verilmiş yüce bir makamdır. Hz. Peygamber’in içlerinde olması sebebiyle inkarcılara azap edilmeyeceğinin bildirilmesi herhalde bu rahmetin bir tecellisi olsa gerektir. Yine Allah Teâlâ’nın “kendi günahın için ve mümin erkek ve kadınlar için Allah’dan bağışlama dile” emrini de bu rahmetin bir yansıması olarak görmek gerekir. Hz. Peygamber’in mazhar kılındığı rahmetin tecellileri çoktur. Onun ümmetine yumuşaklıkla muamele etmesi de bu rahmetin bir göstergesidir. Nitekim “Allah’dan bir rahmet olarak onlara yumuşak davrandın” buyurulmuştur. (Âl-i imran, 3/107) Baki’ Mezarlığında cenazesinde bulunamayan vefat etmiş müminlere cenaze namazı kılıp dua etmesi de onun bir rahmeti olduğu anlaşılmaktadır. Burada iki husus göze çarpmaktadır ki birisi Hz. Peygamber’in Allah katındaki özel konumudur. Onun insanlık için değil bütün mevcudat için ne büyük bir nimet olduğu hususudur. Diğeri de Hz. Peygamber’in müminlere olan bağlılığı, birlikte olduğu müminlere karşı vazifelerine gösterdiği ihtimamdır. Hz. Peygamber yüksek bir vefa duygusuyla kendisine inanan, bağlanan müminleri asla terk etmemekte, onları unutmamakta, onları yalnız bırakmamaktadır. Bir de mescidinin hizmetine kendisini adanmış olan kişiye vefası da ayrı bir örneklik teşkil etmektedir. Burada Hz. Peygamber’in müminlere olan düşkünlüğünü, şefkatini görüyoruz. Sanki bu örnek Allah Teala’nın Hz. Peygamber hakkında buyurduğu ilahî fermanın fiilî bir göstergesi gibidir. “Sizin içinizden çok aziz bir Peygamber gelmiştir. Sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir, o size çok düşkündür. Müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.” (Tevbe, 9/128)

Hız. Peygamber’in sözlerinden alınması gereken derslerden biri de şudur ki kabirlerin aydınlatılması için ihtiyaç duyulan şey rahmettir. Hz. Peygamber’in duası bizatihi rahmet olduğu gibi müminlerin Allah’tan rahmet dilemesi şeklinde yapacakları dua da kabirlerde olanlar için aydınlık olacaktır. Buradan anlaşılıyor ki vefat edenlere yapılacak rahmet duası onların kabirlerinin aydınlanmasına vesile olacaktır. Kabirlerin aydınlanmasına vesile olacak olan rahmetin kaynağı sadece dua değil, salih ameller, hayır ve hasenatlar, iyi ve güzel davranışlardır. Allah’ın kulları için gönderdiği Kur’an bizâtihi nurdur. (Nisa, 4/174) O nurun okunması kişinin gönlünü ve ruhunu aydınlatacağı gibi Kur’an ahlakının yaşanması da kişinin kabrinin aydınlanmasının vesilesi olacaktır. Nitekim Hz. Peygamber “Namaz nurdur, Sadaka burhandır, sabır ziyadır” buyurmuşlardır. (Müslim, Tahâret, 1) Başka bir hadislerinde de abdestin mümin için ahirette nur olacağı, abdest azalarını aydınlatacağı ifade edilmiştir. (Müslim, Tahâret, 40) Abdestin nuru ahirette müminlerin tanınmasına sebep olacak, müminlerin alamet-i fârikası olacaktır. Nitekim müminlerin Rasulullah’ın yanına mahşer günü abdestleri sebebiyle yüzleri ve kolları nurlanmış bir şekilde geleceği haber verilmiştir. (Müslim, Tahâret, 36)

Hız. Peygamber’in vefat eden sahabilerinin kabirleri başında cenaze namazı kılması ayrıca şu mesajı da içermektedir. Hz. Peygamber insanlara cemiyet içerisindeki konumları ne olursa olsun bizatihi insan olmaları, yaptıkları güzel amelleri sebebiyle değer vermektedir. Zira rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla sahabiler vefat eden kadının durumunu küçümsemişler, ona ehemmiyet vermemişlerdir. Kadının sıradan, halktan birisi olması hasebiyle onun vefatını Hz. Peygamber’e haber verme ihtiyacı hissetmemişlerdir. Ancak Hz. Peygamber Allah’ın mescidine hizmet eden ve kendini bunun için adayın kadının ameline değer vermiş, mescidine gösterdiği ihtimama karşılık onu yalnız bırakmamış ve kabrinin başında gidip namaz kılarak ona dua etmiştir. Efendimiz’in bu ahlakı Allah’ın da ahlakıdır. Nitekim bunu bize Peygamberimiz şöyle haber vermektedir: “Allah sizin suretlerinize bakmaz. Ancak O, sizin gönüllerinize ve amellerinize bakar.” (Müslim, Birr, 34) İşte Hz. Peygamber de kadının suretine, şekline, sosyal konumuna değil, onun gönül ve amelini bakarak ona muamele etmiştir. Efendimizin bu davranışı bizim için alınması gerekli olan bir derstir.

9. KIYMETLİ ZAMANLARI FIRSAT BİLMEK

Hız. Aişe, Şaban ayının ortasına tesadüf eden bir gece, yanında Hz. Peygamber’in olmadığını fark eder. Dışarı çıkar ve Hz. Peygamber’i Baki’ Mezarlığında bulur. Orada Hz. Peygamber’i ellerini kaldırmış bir halde dua ederken görür. Hz. Peygamber uzun süre dua edip ayrılacağına yakın, Hz. Aişe ondan önce hareket eder ve eve döner. Eve geldiğinde Hz. Peygamber’e bunun sebebini sorar. Bu gece Allah’ın dünya semasına tecelli ettiğini ve Kelb kabilesinin koyunlarının kılları sayısınca kişiyi bağışlayacağını haber verir. (Tirmizî, Savm, 39; İbn Mace, İkamet, 191) Tirmizî hadisi zikrettiği bölümde bu hadisin Hz. Aişe dışında başka bir tarikten gelmediğini ve senesinde hadisi birbirinden duymayan kişilerin bulunduğunu söyleyerek hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Ancak İbn-i Receb Hanbelî tabiiinden bazı kişilerin Receb ayının ortasına önem verdiklerini ve bu geceyi ibadetle geçirdiklerini nakletmektedir. Onların bu davranışlarının bir takım rivayetlere dayandığı düşünülmüş ve sonraki zamanlara bu şekilde intikal ettirilmiştir. Ancak bir takım alimler de bu geceye dair Hz. Peygamber’den ve sahabilerden kesin sabit bir şeyin nakledilmediğini

söylemişlerdir. İbn-i Receb alimlerin bu konuda ihtilaf ettiklerini dile getirmiştir. En son kendisi de bu günün aynı zamanda eyyâm-ı bıyz denilen günlere tesadüf ettiği için o günler oruç tutmanın güzel olacağını ifade etmekte ve Şaban ayının ortasına denk gelen geceyi kişinin tek başına ibadet, istiğfar, tevbe ve dua ile geçirmesinin güzel olacağına işaret etmektedir. (İbn Receb, 2004: 137, 138)

Hız. Peygamber'in belli zaman dilimlerine önem verdiğini gösteren bir çok örnekle karşılaşmaktayız. En başta Ramazan ayı, Zilhicce, Muharrem, Recep ve Şaban ayları gelmektedir. Hız. Peygamber Ramazan ayında Kadir gecesini arama hususunda büyük gayret göstermiş ve ümmetine de Kadir gecesini ramazan ayının son on gününde arayın mesajını vermiştir. (Buhari, Savm, 6) Salih amellerin Allah katında en kıymetli olduğu günlerin Zilhicce'nin on günü olduğunu belirtmiştir. (Tirmizî, Savm, 52; İbn Mace, Sıyam, 39) Ayrıca onun Pazartesi ve Perşembe günlerine önem verdiği ve bu günleri oruçlu geçirdiği bilinmektedir. Yine Cuma gününe önem verdiği bu günde duaların kabul olunacağı bir vaktin varlığına işaret ederek Müslümanları uyanık geçirmeye teşvik etmektedir. Nitekim hadislerinde Hız. Peygamber "Güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma günüdür" buyurmuştur. (Müslim, Cum'a, 18) Bu örnekte de olduğu gibi Hız. Peygamber'in özellikle gecenin son üçte biri olan seher vakitlerine büyük önem verdiği ve bu vakitleri ibadet ve dua ile geçirdiği bilinmektedir. (Tirmizi, Deavât, 101) Hız. Peygamber bu konuda fiili olarak bizlere örnek olmakta, feyizli, bereketli vakitlerin kıymetini bilme, o vakitleri manevi bir kazanç olarak değerlendirme konusunda ümmetine mesaj vermektedir.

10.SONUÇ

Söylenen sözlerin içerikleri kadar nerede söylendikleri de önemlidir. Benzer şekilde yapılan eylemlerin de nerede gerçekleştirildiği önemsiz değildir. Hemen hemen herkes için geçerli olan bu durum karşısında söz konusu olan alemlere rahmet olarak gönderilen Hız. Peygamber olunca, onun söz ve davranışlarının hangi mekanlarda vuku bulunduğu üzerinde yoğunlaşmak, o söz ve davranışların daha iyi anlaşılması, Hız. Peygamber'in mesajının daha iyi alınması bakımından ehemmiyet arz etmektedir. Hız. Peygamber'in pek çok söz ve davranışlarına muttaliyiz. Ancak çoğu zaman bu söz ve davranışların nerede gerçekleştiği bilgisinden yoksunuzdur. Oysa ki Hız. Peygamber'in söz ve davranışlarından alınacak mesajlarda onların gerçekleştirildiği mekanların da çok büyük önemi vardır. Bu hem Hız. Peygamber'in söz ve davranışlarını daha iyi anlaşılmasını hem de söz konusu mekanların daha iyi idrak edilmesini sağlayacaktır.

Bu çalışmada bir mekan merkeze alınarak o mekanda Hız. Peygamber'in dile getirdiği sözler, yaptığı davranışlar üzerinde duruldu. Bu mekan hac ve umre sebebiyle çok sayıda Müslümanın ziyaret ettiği Baki' Mezarlığıdır. Bu çalışma şunu gösterdi ki Baki' başta Hız. Peygamber'in eşleri ve sahabilerinin ve ondan sonra günümüze kadar çok değerli alim ve ariflerin medfun olduğu bir kabristanlıktan ibaret değildir. Baki' Mezarlığı Hız. Peygamber'in hayatının bir bölümünün geçtiği ve hatta hayatının son zamanlarında sık sık ziyaret ettiği kesin olarak bilinen tarihî bir mekandır. Hız. Peygamber Baki' Mezarlığında sadece vefat etmiş sahabilerinin defni için bulunmadı. Defin esnasında ve onun dışında o mezarlıkta Hız. Peygamber'in dile getirdiği sözler, gerçekleştirdiği davranışlar vardır. Onun söz ve davranışları o mekanın bütünlüğü içerisinde bir anlam ifade etmektedir. İşte bu çalışmada onun Baki' Mezarlığındaki söz ve davranışlarının anlamı üzerinde duruldu. Bir çoğu bilinen bu söz ve davranışların Baki' Mezarlığında gerçekleştirildiği bilindikten sonra insanlar üzerinde daha bir anlamlı olacağı kanaatindeyiz. Belki bu çalışmada en dikkati çeken husus Hız. Peygamber'in bulunduğu mekanın son derece farkında oluşudur. Onun Baki' Mezarlığında dile getirdiği sözler ve gerçekleştirdiği davranışların özünde belki de bu gerçek en dikkat çekici olanıdır. O, bulunduğu mekanın bilincinde olan, o mekanın farkındalığı ile hareket eden ve bunu söz ve davranışlarına yansıtan bir Peygamber olarak karşımızdadır. Bir diğer husus da şu ki Hız. Peygamber insanın hakikatına dair şeyleri her vesile ile büyük bir sorumluluk düşüncesi ile dile getirmekten asla geri kalmamaktadır. Son olarak söz ve davranışlar gerçekleştirildiği mekanların bilgisi ile bütünleştiğinde insanın zihninde daha bir anlamlı ve daha bir kalıcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

BEYHAKÎ, Ahmed (2003). es-Sunenu'l-Kubrâ - el-Beyhakî (nşr. Muhammed 'Abdulkâdir 'Aâtâ), Beyrût.

BUHARÎ, M. (2001). Şahîhu'l-Buhârî (nşr. Muhammed Zuheyr b. Nâsir en-Nâsir), I-IX.

DÂRİMÎ, A. (2000). es-Sunen (nşr. Huseyn Selîm 'Esed ed-Dârânî), I-IV.

EBU DAVÛD, S. (2009). es-Sunen (nşr. Şu'ayb el-'Arnavût, Muhammed Kâmil Kârabellî), I-VII.

HÂKİM, M. (2002). El-Müstedrek ale's-Sahihayn, thk: Muhammed Abdulkadir Ata, Daru'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrût.

- İBN HANBEL, A. (2001). el-Musned (nşr. Şu'ayb el-'Arnavût, 'Âdil Muşşid v.dğr.).
- İBN HİŞAM, A. (1990). Es-Siretu'n-Nebeviyye, thk: Ömer Abdüsselam Tedmurî, Daru'l-kitabi'l-arabi, Beyrut.
- İBN MACE, M. (2009). es-Sunen (nşr. Şu'ayb el-'Arnavût, 'Âdil Muşşid v.dğr.), I-V.
- İBN RECEB, A. (2004), Letâifu'l-Meârif fimâ limevâsimi'l-âm mine'l-vezâif, Dâru ibn Hazm, Beyrut.
- İBN SA'D, M. (1987) et-Tabakâtu'l-Kubrâ - Mutemmimu't-Tâbi'în (nşr. Ziyâd Muşşammed Mansûr), I, Medîne.
- MUSLİM, M. (t.y) el-Musnedu's-Şahîhu'l-Muhtasar bi Nakli'l-'Adl 'ani'l-'Adl ilâ Resûlillâh (nşr. Muşşammed Fuâd 'Abdulbâkî), I-V, Beyrût.
- NESÂÎ, A. (1986). el-Muctebâ mine's-Sunen= es-Sunenu's-Şuğrâ (nşr. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde), I-IX (Fihrist Cildiyle Birlikte), Haleb.
- TABARÂNÎ, S. (2008). El-Mu'cemu'l-Kebir, thk: Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Mektebetu ibn Teymiye, Beyrut.
- TİRMİZÎ, M. (1975), es-Sunen, I-V, Mısır.